

AZ ÖREGKOR ÉS A REGÉNYEK

(Részlet a *Belső emlékiratokból*)

Írta *François Mauriac*

Újra az „Üvöltő szelek”-et olvasom. El fogom újra olvasni: megyek, távozom, visszatérek ifjúságomnak e könyveiben. Ám egy mai regény, „egy újdonság” láttán mekkora lustaság szegi kedvem, hogy belefogjak!

Azt mondják: „Ezt el kell olvasnia. Ez a legközelebbi Goncourt-díjas.” Méregetem a kötetet. Milyen vastag! Megvan vagy ötszáz oldal, csak ránézésre is. Hogy étvágyat kapjak hozzá, akár húsz éves fejjel, megkérdem: „Szerelmi történet?” Azt felelik: „Nem, elefánt-história.” Sóhajtok. Akkor sem sóhajtottam volna kisebbet, ha szerelemről szólna. Felnyitom, elolvasok tíz sort, újra becsukom. Szó, ami szó, mind többször rajtakapom magam, hogy heves olvasási undor fog el, ha regényről van szó.

Ki hitte volna? Ki mondta volna? Mert, ha számotvetek vele, valahová a világon kívülre szorulnak életemnek azok az órái, amelyeket regényolvasás emésztett fel, amiből kétségtelenül következik, hogy már réges régen többre becülöm a valódi életet a kitalálnál.

Párizsi tartózkodásom kezdetén, emlékszem, amint szabadultam a Levéltári Főiskolától s mindattól, ami egy diákot boldogtalanná tesz, gyakran megesett velem, hogy csupán rövid pihenőre hagytam el a kályha melletti kuckót, s ezalatt sem tettem le a könyvet. Nem mindig valami „nagyság” volt: Dosztojevszkij, vagy Balzac. Még a sivár, naturalista történetek, mint Huysmans *Házassága* sem riasztották el hatalmas étvágyamat. Sem Charles Demailly, sem Manette Salamon, a Goncourt-díjasok. Általában keveset válogattam. A szerző neve döntő volt, mivel tiszteltem a neveket, lévén jóhiszemű és hiszékeny olvasó, a lajstromozott lángelmék tekintélyek voltak számomra — a többiek is; azok, akik a dicsőség hivatalos börszéjének margóján szerepeltek, egyáltalán nem érdekeltek.

Alkonyatkor hagytam abba az olvasást, mintha akkor ébredtem volna, s azt kerestem, mi lenne a legkevesebb kinnal járó átmenet a képzelet világából a valóságba. Feltárult hát az éjszakai Párizs és végtelen utcáinak sora.

Mi történt velem? Annyi minden másban megtalálom mai magamban azt, ami fél évszázaddal ezelőtt voltam. Mi hát, ami későbbi énem és a regényvilág közé magasodott, s ami meggátolja a kapcsolatot? „Azok a regények, amiket ön maga írt . . .” Nos, ez az, amin először fennakadok. Műveink helyettesítenék a másokét és alakjaink az ő alakjaikat? Ej, mégsem, mivel ez a mohóság érésem teljes idején át tartott, vagyis míg könyveimet írtam. A regényolvasás tovább emésztette napjaimat. Ez maradt saját munkám remélt jutalma. Félredobtam az elmondott történetet, hogy visszatérhessek a mesterekéhez. Márpedig nincs semmi, ami ma számomra kedvesebb ne lenne náluk: egy folyóirat, az első kezembe kerülő lap, amelyben tényeket és számokat látok. „Ez az öregség.” Valóban, ám ez a megállapítás mit sem mond.

Az az igazság, hogy az írók által kiagyált alakok nem úgy kelnek életre, mint a hanglemezről a zene, ehhez ránt is szükség van. Mi, olvasók, száunk időt és teret bennsőkben ezeknek az elképzelt teremtményeknek, ott azután egyszerre kibontakoznak és belénk vésik sorsukat. Márpedig ez a idő és tér, legalábbis amennyiben engem illet, — ma már megértem —, összekeveredett a húsz éves korom előtti külső életem-

mel, azzal a léttel, amit nem is éltem, amit csak azután éltem meg. Bennük testesült meg sorsom, amit még mindig fátyol borított. Ők adtak neki fokról-fokra arcot. Próbálgattam magam, közbeiktatott hősök által, aljasságban és dicsőségben, szerelemben és bűnben. Kivetítették élem önnön képességeimet. Nem is gyanítottam tehát, hogy a darab már megkezdődött, és olvasásra vesztegettem időmet. Az elbeszéléseknek, amiket már megtudtam volna alkotni, külső életemben nem jutott hely, mivel a Vaneau utca ötödik emeleti szobájában, a kályha melletti kuckóban képzeletbeli sorsokkal helyettesítettem a saját végzetemet.

Ezalatt már kissé idősödtem is; a tér szűkebbé vált előttem: abban a csekély mértékben, amit megéltem, benépesült élőlényekkel és valós dolgokkal, és saját végzetem összefonódott a világtörténelemmel. Ám a regényalakok léte és mozgása még sem szorult szűkebb helyre, habár többé nem játszották életem előképének szerepét. Az összehasonlítás támpontjai lettek. Hol volt a helye Rastignacnak, vagy Lucien Leuwennek, vagy Dominique-nak az én korom számára? Megkockáztathattam-e, hogy *Az érzelmek iskolája* Frédéricjének kudarcát vállaljam? Erőfélben levő embernek, aki már egy mű megvalósítására vállalkozott, mások regényének olvasása arra jó, hogy számot vessen és szembenézzen önmagával.

Ám, ahogy múlik az idő, ahogy időbeli jövőnk szűkül, mikor már megtettük a tétet, amint a mű befejeződött és visszaküldtük levonatát, amikor az emberi kaland a végét súrolja, a regényhősök többé már nem lelnék mozgási teret: múltunk megmerevedett és érinthetetlen tömbjének rabjai, ahová azontúl már semmi sem hatol be, s ahol már jelen van a többé-kevésbé közeli halál. Árnyéka ránkvetül és ahogy idősödünk, súlyosodik.

Milyen regényhős élhetne meg itt? Mindet ifjú reményünk éltette. Ifjú vérünk tüze lobogott játékukban. Önnön szenvedélyeink remegtek bennük.

Íme, eljött az idő, amikor Julien, Fabrice, Dominique, Lucien, ha azon erőlködöm, hogy kirántsam őket az örvényből, nem mondanak nekem egyebet álmosító történeteknél. Ezt már Emily Brontével és az *Üvöltő szelekkel* kapcsolatban lejegyeztem: egyedül azok léteznek ezentúl, akik a műveket írták, s azok is csak olyan mértékben érdekelnek, amennyiben közvetlenül vallanak magukról. Hogy ilyen a kapcsolatom Benjamin Constant-nal, nem azért van, mert emberként bűvölt el, hanem *Naplója* kiszolgáltatta nekem. Mivel elég későn ismertem meg, D. H. Lawrance egyetlen regényét sem bírtam soha teljesen végigolvasni: *A tollas kígyó* és a *Lady Chatterley* kiesett a kezemből. Viszont mohón olvastam minden magára, Lawrancera vonatkozó bőséges irodalmi közlést, Catherine Carswell és Dorothy Brett bizalmas vallomásait, mindent, ami bevezethetett ennek a nevetséges profétának a mesterkedéseibe.

Már csak a hús-vér teremtmények léteznek számunkra a végnek és a semminek azon a meghatározhatatlan mesgyéjén, amit öregségnek nevezünk. S éppen ezért „az elkötelezettség” ál-problémának tűnik nekem. Nem érzem magamat ma sem jobban elkötelezettnek, mint amennyire egyáltalán valaha voltam. Mindössze nem vetek többé egyetlen képzelgést se magam és a valóság közé. Nincs már olyan olvasmány, amely eltéríthetne attól, ami az életből megmaradt számomra. sem a halál, ami már bennem lakik, sem a politika, mely naponta tudósít az emberi vadságról vagy butaságról. Bizonyos, mindig módom volna rá, hogy holmi kocsi-szint rendezek a feledésre, mint valami régi típusú mozdony, amelyet fél gőz alatt tartanak, tartalékban, vagy amely üres kocsikat tologat...

Nem fontos: az öreg ember kétségtelenül ki van szolgáltatva annak, ami történik, vagy ami történt. (Az öregek falják a történeti műveket.) Nincs menedéke a jövőre, nincs is jövője, az a termékeny üresség, ami az írók által kiagyalt, elragadó szereplők élettere és természetes környezete az ő számára immár érinthetetlen múlttá változott.

Nincs előtte semmi, csupán az, amiben hitt, vagy amit hinni törekedett, mivel hívőnek vallotta magát. Semmi egyéb, csak ez az elképzelhetetlen valóság, akár az egész közeli tenger, amit az utolsó dúnák rejtenek maguk mögött: s ezért nem hallani moráját. Ha léteznék regénybeli világ, mely számot vet az örökkévalósággal, abba még elmenekülnék: el is olvastam újra Huysmans *Útonját*. Ám ez nem egyéb, mint regényesített napló. Ki mást soroljunk még fel? Bernanost? Graham Greene-t? De minden képzelgés, még ha számot is vet a világban jelenlévő kegyelemmel eltorzítja ezt az igazságot, pusztán szavakban nyilvánul meg és érintkezik velük.

Az élet utolsó éveit számára csak a költők maradnak meg. Mivel a költészet, akár a vallás, elveti a látszatot, és egyenesen a lényeg felé irányul. Nem mintha szívesebben olvasnák verseskötetet, mint regényt: itt az emlékezet helyettesíti a könyvet; elég nekem, amit életem folyamán emlékezetembe véstem, az egész költészetből az, ami bensőmben zümmög, amit gyermekkorom első válogatott darabjai óta szedtem össze: teljesen elfelejtett költemények is őriznek bennem egy titokzatos visszhangot, amely mindaddig megmarad, amíg öntudatom el nem vész.

Azért a regényalakok sem halnak meg teljesen bennünk; ők is hozzátartoznak múltunkhoz, ám azokhoz az eleven lényekhez kötődnek, akiket ismertünk és szerettünk. A legkevésbé mozgalmas életekben is sokkal több a Natasa, a Dominique, a Lucien, mint a nagy írók összes művében és a regényvilág Natasái, Dominiquejai, Lucienjei fölött mindig megvan az az előnyük, hogy nem képzelt lények, hanem eleven lelkek. A múlt valóban létezett tekintetek csillagos éjszakájába burkol és a fényforrás, ami újra felcsillantja őket, talán még a halálon túl is ott ragyog.

Igy hát, ahogy a véghez közeledünk, lassan elválunk mindattól, ami képletes és ami rejtély annak a valóságnak a megközelítésére, amit a szavak kifejeznek, vagy eltakarnak. Ha ez a nemlét, megértjük, hogy a csend, ahová sok mai költőnk törekszik, arról a semmiről ad hírt, amelyben minden látszatnak el kell oszlania. Ám ha szereteteink, akik előttünk halnak meg, örökre élnek és mi percről percre közelebb jutunk hozzájuk, akkor beleegyezőnk abba, hogy minden agyrém szertefoszoljék. Ideje, hogy becsukjuk a könyveket és ha valaha is szerettem volna a filmet, ideje, hogy végtévessünk a képek nyüzsgésének. Ifjúságunkban a művészet nem egyéb, mint az eljövendő dolgok árnyéka. Ám az élet estéjén, amikor már nincs számunkra földi jövő, mit mond nekünk a művészet arról az öröklétről, amely már feldereng előttünk? Ehhez az elmélkedéshez csupán a zene illik. És annak is hamar helyet kell adnia a csendnek — annak az eleven csendnek, ami a megkezdett öröklét már itt a földön.

Bittei Lajos fordítása

A természetesen keresztül — ha valaki nemcsak sportszerűen, hanem metafizikailag is átéli — valóban egy magasabb hang hívja az embert. A teremtés egyik legnehezebben földeríthető titka ez. Mert a rejtélyes hívás akkor is szól, ha a legtöbb ember lármás magatartásával túlharsogja.

Walter Nigg